

Dieter Mitternacht

Paulus, visionär för en tid som flytt

På vilket sätt kan texter från en tid och ett sammanhang förmedla insikter till en annan tid? Vem kan tolka religiösa texter? Dessa frågor diskuteras av Dieter Mitternacht som menar att det alltid finns ett behov av kritiska tänkare, vare sig de omfattar en annan tro eller inte har någon tro alls.

I understreckaren "Tiden mogen för Paulus" (SvD, 11 april) presenterar teologen Ola Sigurdsson filosoferna Alain Badiou, Giorgio Agamben och Slavoj Žižeks paulustolkningar och kommenterar: "Med tämligen lätt hand passerar våra tre filosofer förbi det faktum att de två religioner det handlar om apropå Paulus är inte blott historiska fenomen utan levande, vitala traditioner. Var finns hos dessa filosofer relationen till religion inte bara som historisk text utan också som samtida tolkningspraktik?"

Till kritiken av filosofernas brist på relation till religionernas tolkningspraktik fogar han utmaningen: "Här finns ett budskap till en ofta allt för försiktig och anpassningsbenägen teologi och exegetik, något som får mig att undra om inte Paulus i vår tid blivit en filosofernas egen apostel..." Sigurdsons förmåga att läsa in sig på och sammanfatta andras arbeten är lovvärt och tas tacksamt emot. Men när Sigurdson gör sig till kritiker och domare över dem som inte delar hans syn på Skrifttolkning och kallar teologer och exegeter för "allt för försiktig och anpassningsbenägen" finns anledning att reagera.

Aktualiserade frågor

Sigurdson har profilerat sig som en förespråkare för att bibeltolkning bäst görs inom den kristna kyrkan, och för en syn på Skriften med stort S, d.v.s. mer än en text. Tolkningsprocessen gestaltas bäst i den kristna

gudstjänsten, litterära och historiskt orienterade textanalyser har ett begränsat värde. Sigurdson lamenterar därför också filosofernas brist på relation till religion som samtida tolkningspraktik och tycks mena att de saknar ”skolning in i kyrkans hermeneutiska strategier”, som han uttrycker det sin bok *”Tolkning för livet”* från 2004.

Frågan om religiösa (och andra) texters förmåga att förmedla insikter och övertygelser från sin egen tid till en annan och att bli utsatta för hermeneutiska strategier av olika slag aktualiseras. Jag ifrågasätter inte att kyrkans hermeneutiska strategier har en självskriven plats i tolkningspraktiken. Men det finns också ett omistligt behov av *kritiska* hermeneutiska strategier, företrädna av ovannämnda filosofer och historiskt vetenskapligt arbetande exegeter som inte tar hänsyn till och konfronterar kyrkliga hermeneutiska strategier.

I understreckaren refereras filosofen Badiou's bruk av Paulus universalism (Gal 3:28) gentemot alla partikulära kommunitarismer. Sigurdson kritiserar Badiou för att bortse från fundamentet: ”Nu tror Badiou själv inte på det han menar är centrum för Paulus budskap, nämligen Jesu uppståndelse. Men om innehållet inte går att omfatta kvarstår själva formen som Paulus radikala innovation.” Det Sigurdson inte reagerar på är tolkningen av Gal 3:28 som ett exempel på paulinsk universalism. Det accepteras som den givna formen och kallas för ”Paulus radikala innovation”. Visst kan man hävda att det är en god och beprövad kyrklig hermeneutisk strategi att läsa texten som intäkt för paulinsk universalism, och varför skulle man då ha anledning att kritisera filosofen för att ta över denna (kristna) läsning? – Vem är det som är anpassningsbenägen?

Tolka på ”rätt” sätt

En bland de kyrkliga hermeneutiska strategierna genom tiderna har varit att beröva judendomen rätten till sin Gud och hävda privilegiet att tolka Paulus på rätt sätt, d.v.s. som Aposteln till alla folk och grundaren av en universell religion vid vilkens sida ingen annan religion har något egentligt berättigande. Det har behövts judiska exegeter som befattat sig med det kristna Nya testamentet (och en holokaust) för att väcka

kristna exegeters insikt och villighet att ta itu med detta arv. Utifrån sin dialog med judar och deras erfarenhet av kristen skrifttolkning konstaterar Dorethee Sölle i en artikel från 1993: ”Kyrkans utformning av läran har ... bidragit till den kristna antijudiskhetens uppkomst. Genom att framställa Jesus som den unike frälsaren har den förändrat Messiasbegreppet, jag säger det ännu tydligare: vanställt. Ur framtidsloftet om en ny himmel och en ny jord i den messianska tidsåldern har den brutit ut ett nu-tillstånd för både frälsare och frälsta och använt båda, Kristus och de sina, för att stabilisera ett världsväldes makt. Av Messias blev Kristus-konungen, pantokrator, korssets teologi blev en härlighetens teologi som inte längre har plats för deras längtan, som i Kristus inte har blivit mättade.”

Ett kyrkligt hermeneutiskt felslut som möter gång efter annan, är att de bibliska texterna har en självklar relevans för den egna kontexten. Hur skulle det kunna vara på annat sätt, när *vår* Gud är en del av produktionsprocessens kontext? För min egen del är texter bärare av ståndpunkter, argument och retorik, vilkas inbördes relation kan analyseras, granskas och diskuteras. Det måste få innebära att man tolkar en enskild vers utifrån det textsammanhang som, i texter av typen brev, tillkom för att bemöta andras ståndpunkter och argument. Det behövs ingen särskild upplysning eller tro på Gud för att praktisera detta hantverk.

En grundläggande tolkningsprincip inom bibelvetenskapen är att textdelar måste tolkas i sin kontextuella helhet och om möjligt utifrån den kommunikationssituation de tillkom i. Även om det klingar som en självbekräftelse i kristna öron att höra en jude säga: ”Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna” behöver man läsa nämnda citat från Galaterbrevet 3:28 tillsammans med andra citat från samma text. Längre fram i samma brev står det t. ex.: ”Jag försäkrar er igen: var och en som låter omskära sig är skyldig att hålla hela lagen (5:3).” En underförstådd premis (inte den enda) i det citatet syns vara att Guds särskilda vilja för omskurna kvarstår som ett vitalt intresse även efter Kristi död och uppståndelse. Hedningar som blir judar är skyldiga (gentemot Gud) att hålla den judiska lagen. Samma måste

rimligen gälla för judar som är omskurna, vare sig de har blivit kristna eller inte. ”Varken jude eller grek” kan göras till ett historielöst mantra som upprepas om och om för att försäkra sig om den kristna kyrkans exklusiva anspråk på Gud, Kristus och frälsning. Men det kan knappast hävdas att det var den judiske Paulus som avsåg denna innebörd.

Behov att kritisera

I sitt sista bevarade brev, brevet till hednakristna i Rom, jämför Paulus hednakristna med grenar från en vildoliv som har ympats in i det äkta olivträdet. Bildens syfte syns vara att varna oäkta grenar, hednakristna, för att förhäva sig mot äkta grenar, judar. Hednakristna kan aldrig bli annat än oäkta grenar. Äkta grenar som har rivits ut ur moderträdet på grund av sin förstockelse förblir däremot äkta grenar och kan lätt ympas in igen ”på sitt eget träd” (Rom 11:24). Förstockelsen som har lett till att de bröts ut ur trädet är en del i Guds plan. ”Snavade de för att de skulle falla? Visst inte. Men när de föll blev det till en räddning för hedningarna” (Rom 11:11).

Paulus vision om ett evangelium till alla människor, hans budskap om en Kristus ”som offrade sig för att rädda oss ur den nuvarande onda tidsåldern, efter vår Guds och Faders vilja” (Gal 1:4) hör ihop med hans tro på att i sin livstid få uppleva Kristi snara återkomst, då judar och hedningar tillsammans, men utifrån olika funktioner i Guds plan, medverkar i Guds frälsning. ”Då ska hela Israel bli räddat” (Rom 11:26). Men återkomsten uteblev (för Paulus), tiderna förändrades och redan 40 år efter Paulus död skriver biskopen Ignatius av Antiokia till de kristna i staden Magnesia nära Efesos: ”Kristendomen kom inte till tro på judendomen utan judendomen på kristendomen” (10:3).

Genom kyrkans anspråk på att vara arvtagare till den auktoritet med vilken aposteln talade, är behovet att kritisera den kyrkliga strategin större än filosofen Badiou sekulära strategi. Det beklagliga är inte, som Sigurdson menar, att filosofen läser Paulus brev som historisk text och bortser från samtida kristen tolkningspraktik utan att han *inte* läser

brevet i sin helhet och *inte* som historiskt text utan okritiskt tar över den kyrkliga tolkningen av ”formen”, som Sigurdson uttrycker det.

Tid för Paulus

Tolkningsövningen illustrerar svagheten i en tolkningspraktik som har sin fokus inställd på egna behov och krav på relevans. En syn på Skriften med stort S och en inomkyrklig tolkningspraxis kan inte undvara en öppen dialog, ett givande och tagande mellan inifrån och utifrån, ett utbyte mellan nutidsorienterade och historiskt orienterade tolkningar, teologiska och sociologiska perspektiv, litterära och kontempletativa läsningar.

Jag håller gärna med om att tiden åter är mogen för Paulus. Sigurdsons observation av ”en ofta försiktig och anpassningsbenägen teologi och exegetik” återvänder till honom själv. Det finns anledning till kritik mot historisk vetenskaplig eller litterär orienterad exegetik, men kyrkans behov av kritiska tänkare och tolkare av sina egna källskrifter, vare sig de är av annan trosbekännelse eller utan trosbekännelse är minst lika viktig.

DIETER MITTERNACHT,

TD och forskarasistent i Nya testamentets exegetik i Lund